

*Odpowiedzialne i skuteczne działania
w przypadku wystąpienia
cyberprzemocy – perspektywa ofiar,
świadków i sprawców*

Projekt dofinansowany przez Narodowe Centrum Badań i Rozwoju w ramach programu „Innowacje Społeczne”

Główny Partner:

saferinternet.pl

Ogólna charakterystyka modułu

Temat lekcji:

Odpowiedzialne i skuteczne działania w przypadku wystąpienia cyberprzemocy – perspektywa ofiar, świadków i sprawców

Cele zajęć:

- wzbudzenie refleksji nad motywami związanymi z niereagowaniem na zjawisko cyberprzemocy;
- poszerzenie wiedzy dotyczącej podejmowanych działań (świadków i ofiar) w przypadku wystąpienia cyberprzemocy;
- wywołanie refleksji dotyczącej możliwości pomocy innym i sobie w sytuacji, kiedy uczestnicy są świadkami bądź ofiarami negatywnych działań w internecie;
- ograniczenie ryzyka bezrefleksyjnego dołączania się do negatywnych działań podejmowanych przez rówieśników;
- wzrost rozumienia mechanizmu dyfuzji odpowiedzialności w grupie;
- podniesienie świadomości uczniów na temat efektów reagowania w przypadku bycia świadkiem cyberprzemocy.

Efekty zajęć:

Uczeń:

- zna motywy sprawców cyberprzemocy;
- zna przyczyny niereagowania świadków cyberprzemocy;
- rozumie, jakie są przyczyny braku reakcji na zjawisko cyberprzemocy;
- wie, jakie działania ma podjąć w przypadku wejścia w rolę świadka lub ofiary cyberprzemocy;
- rozumie, na czym polega mechanizm rozproszenia odpowiedzialności w grupie;
- w sytuacji bycia uczestnikiem działań cyberprzemocowych reaguje po zastanowieniu się, analizuje sytuację;
- dostosowuje sposób reakcji na cyberprzemoc do własnych możliwości.

Formy i metody pracy:

praca indywidualna i zbiorowa, praca w grupach, dyskusja, miniwykład.

Miejsce:

sala umożliwiająca projekcję udźwiękowionej prezentacji oraz filmu.

Sprzęt:

komputer/laptop z nagłośnieniem, projektor, ekran, tablica tradycyjna (może być również interaktywna), tablety (opcjonalnie), plakat, flipchart.

Materiały edukacyjne/oprogramowanie:

- Materiał nr 1 – prezentacja multimedialna
- Materiał nr 2 – film ilustrujący zjawisko cyberprzemocy lub w przypadku braku możliwości jego odtworzenia – slajd ukazujący sytuację cyberprzemocy i niereagowanie na nią (warto tu zaznaczyć, że jest to historia prawdziwa, o której opowiedzieli młodzi ludzie, tacy jak uczestnicy).
- Materiał nr 3 – przykładowe motywy, które mogą służyć prowadzącemu do poszerzenia opcji wypracowanych w pierwszej części ćwiczenia (*Dlaczego świadkowie nie reagowali?*).
- Materiał nr 4 – aplikacja umożliwiająca tworzenie kategorii i rankingu reakcji świadków/paski papieru z wypisanymi reakcjami świadków i ofiar (tu również warto wspomnieć, że te reakcje, o których będziemy mówić, pochodzą z wypowiedzi młodych ludzi, takich jak uczestnicy warsztatu).

Opcjonalnie:

- Materiał nr 5 – schemat zbiorów, w których uczestnicy będą umieszczać (na tablicy tradycyjnej, interaktywnej, plakacie) reakcje ofiar, świadków i te, które mogą być wspólne zarówno dla jednych, jak i drugich.

Czas trwania:

45 minut (w przypadku możliwości realizacji tematu na drugiej godzinie – zajęcia można przeprowadzić wraz z ćwiczeniem opcjonalnym).

Przebieg lekcji

WPROWADZENIE / 15 MINUT

ĆWICZENIE NR 1. HISTORIA O CYBERPRZEMOCY

1. Prowadzący przedstawia cele lekcji, po czym dzieli uczestników na trzy grupy, a następnie wyświetla/czyta/daje do przeczytania historię ukazującą cyberprzemoc (materiał nr 1 lub materiał nr 2), w której sprawcy działają bezrefleksyjnie (na zasadzie „owczego pędu”), świadkowie nie reagują, a ofiara czuje się bezradna i również nie podejmuje działań. W przypadku możliwości technicznych zamiast odczytania/zaprezentowania na slajdzie, zostanie wyświetlony film ilustrujący cyberprzemoc.

2. Prowadzący rozdziela zadania dla grup.

Dla grupy pierwszej: ustalenie motywów sprawców, ze szczególnym uwzględnieniem mechanizmów dołączania się innych osób (przykładowe pytanie: *Podajcie mi Wasze pomysły – dlaczego sprawcy zrobili to tej osobie? Dlaczego inni dołączyli się do tego?*).

Dla grupy drugiej: ustalenie powodów, dla których świadkowie nie zareagowali (*Dlaczego uczniowie, którzy wiedzieli, co się dzieje, nic nie zrobili?*).

Dla grupy trzeciej: ustalenie z jakich powodów ofiara się nie broniła (*Dlaczego ofiara nie próbowała się bronić?*).

3. Uczniowie prezentują wyniki swojej pracy.

W razie ograniczonej liczby motywów wypracowanych w ćwiczeniu, prowadzący poszerza perspektywę uczestników na omawianą sytuację z materiału nr 1, podaje więcej przyczyn, np., że ci, którzy dołączyli się do sprawców, czuli się do tego zmuszeni, myśleli, że to żart etc. W przypadku niereagujących świadków, motywami mogły być np. strach przed tym, żeby o tym komuś powiedzieć; że czuli się za słabi, żeby interweniować; że bali się, że sami zostaną ofiarą; nie chcieli być ani po stronie ofiary, ani sprawcy. W przypadku niereagującej ofiary powodem mógł być strach przed eskalacją lub poczucie, że nie ma wokół siebie nikogo, komu może o tym powiedzieć.

4. Prowadzący podsumowuje tę część zajęć.

W podsumowaniu powinno znaleźć się omówienie najważniejszych, najczęściej pojawiających się pomysłów oraz odniesienie do tych, które pojawiły się początkowo, w celu ich porównania.

SKUTECZNE DZIAŁANIA W PRZYPADKU CYBERPRZEMOCY / 25 MINUT

ĆWICZENIE NR 2. DZIAŁANIA ŚWIADKÓW CYBERPRZEMOCY

1. Prowadzący wprowadza uczniów w ćwiczenie.

Przykład: *Zapewne są wśród Was osoby, którym zdarzyło się zauważyć, że ktoś z Waszych rówieśników jest ofiarą agresywnego zachowania kolegi/koleżanki. Zastanówmy się teraz, jak może zareagować osoba, która jest świadkiem cyberprzemocy.*

2. Prowadzący dzieli klasę na kilkusobowe grupy (do 5 osób w grupie) i w zależności od sytuacji (dostęp do tabletów lub brak dostępu) przeprowadza to ćwiczenie w wersji tradycyjnej (wręcza paski papieru z opisami zachowań świadków) lub udostępnia na tablicie z aplikacją (materiał nr 3) opisy zachowań podejmowanych przez świadków w sytuacji cyberprzemocy (materiał nr 4).

Zadaniem grup będzie podzielenie reakcji na następujące kategorie (za pomocą aplikacji lub pasków papieru): sensowne (korzystne) i bezsensowne (niewłaściwe). Następnie, pracując nadal w grupach, uczniowie mają ustalić ranking trzech najlepszych i trzech najgorszych, zdaniem grup, sposobów reakcji w przypadku bycia świadkiem cyberprzemocy.

3. Prowadzący inicjuje i moderuje dyskusję na temat zalet i wad poszczególnych sposobów reakcji (np. zgłoszenie policji z jednej strony może przyczynić się do poczucia bezpieczeństwa, wzięcia spraw w swoje ręce, a z drugiej – konsekwencją tego jest konieczność bycia przesłuchiwanym, uczestnictwa w trudnych procedurach).

Warto tu zadać uczniom następujące pytania: Jakie są ryzyka? Jakie są za i przeciw w poszczególnych rozwiązaniach? Jakie są ich „koszty”, a jaka skuteczność?

Które z nich są jednoznacznie niewłaściwe, ryzykowne i nie do polecenia? (wysłanie wrogiego komunikatu do sprawcy, obwinianie siebie, za to co się stało, odpłacenie sprawcy, zrewanżowanie mu się offline, znalezienie sojuszników, żeby z nimi zemścić się na sprawcy za to, co zrobił).

Jeśli mamy mało czasu, możemy ograniczyć dyskusję nad plusami i minusami do zwycięzców rankingów – czyli najbardziej i najmniej preferowanych sposobów reakcji.

Zadanie opcjonalne (w zależności od tempa pracy grupy, poziomu zainteresowania)

Dodatkowym zadaniem dla uczestników może być również podzielenie reakcji na te, które może podjąć ofiara i na te, które mogą podjąć świadkowie. Kolejnym krokiem będzie ustalenie, które z reakcji są możliwe do podjęcia zarówno przez ofiarę, jak i przez świadka. Na zakończenie tego ćwiczenia prowadzący prosi o naniesienie tych rozwiązań do części wspólnej zbiorów (materiał nr 5). W zależności od preferencji prowadzącego, może on prosić kolejne osoby o podchodzenie do tablicy i przyporządkowanie jednej reakcji, robić to samemu lub przeprowadzić głosowanie.

PODSUMOWANIE / 5 MINUT

Prowadzący prosi o podzielenie się refleksjami po zajęciach, np. czy były takie sposoby reakcji, o których wcześniej nie pomyśleli. Podsumowuje to, co zadziało się na lekcji i podaje konkluzje.

Konieczne konkluzje:

- często, w sytuacjach rówieśniczych (np. żartach z kogoś) warto samodzielnie pomyśleć – wiele sytuacji krzywdzenia innych dowodzi bezrefleksyjnego, impulsywnego, „stadnego” działania. Warto rozważyć różne rozwiązania, które sprzyjają niepoddawaniu się takim impulsom (np. odraczenie reakcji), które są wzmacniane specyfiką komunikacji zapośredniczonej;
(Opcjonalnie): Jeśli prowadzący realizował wcześniej lekcję o samokontroli (*Jak można sterować robotem?*), może przypomnieć uczniom eksperyment Mischela jako przykład odraczenia wraz z wnioskami, dlaczego odraczenie się opłaca.
- istnieje wiele sposobów reagowania w przypadku bycia świadkiem;
- niektóre z nich są zdecydowanie pozytywne, niektórych należy unikać, a w wielu przypadkach ich skuteczność zależy od różnych czynników;
- reagowanie nie jest zarezerwowane tylko dla bohaterów. Reagowanie zawiera różnorodne działania, począwszy od pozornie drobnych aż do wymagających dużego zaangażowania. Znaczenie mają nawet drobne gesty (np. pocieszenie ofiary). Każdy powinien dobrać taki sposób reakcji, który do niego pasuje, z którym czuje się względnie komfortowo. Wielu uczniów nie reaguje, bo kojarzy to z otwartym przeciwstawieniem się sprawcy;
- świadkowie, którzy nie interweniują, sami również ponoszą negatywne konsekwencje tej sytuacji (np. poczucie winy, że komuś nie pomogli; kiedy sami będą potrzebowali pomocy, inni też im nie pomogą).

Ćwiczenia można przeprowadzić w wersji tradycyjnej lub z wykorzystaniem multimediiów i aplikacji na urządzenia mobilne.

Można zajęcia rozpocząć filmem lub odczytaniem historii o cyberprzemocy.

Ćwiczenie dotyczące reakcji świadków można przeprowadzić z paskami papieru lub w wersji z aplikacją.

Uwagi dla prowadzącego

W celu większej identyfikacji z zadaniem (dzielenie umieszczonych na paskach reakcji świadków na pozytywne i negatywne) warto podkreślić, że przykładowe reakcje pochodzą z informacji od innych, podobnych do nich uczniów. Wartościowe są dyskusje na temat tego, dlaczego niektórzy za najlepsze reakcje w przypadku bycia świadkiem uważają te, które inni postrzegają jako najgorsze. W fazie testowania okazało się, że proponowane przez młodych ludzi rozwiązania często są niewłaściwe, nie są dobrymi przykładami preferowanych sposobów reakcji (np. szukanie zemsty online, brak podejmowania jakichkolwiek działań). Rekomendujemy, żeby element modułu polegający na dokonywaniu podziału reakcji – na te specyficzne dla ofiary, specyficzne dla świadków i identyfikowanie części wspólnej zbioru – potraktować jako fakultatywny (do zastosowania w pracy ze starszymi uczniami lub klasami szybciej pracującymi).

Materiał nr 2 – historia cyberprzemocy

Patryk: Czytałem co tam na nią wypisywali. Wiedziałem, że coś się z tego wykręci.

Julka (ofiara): Założyli grupę i poniżali mnie na tej grupie w większym gronie. Ja się strasznie czułam, byłam słaba psychicznie i każda obelga mnie mocno ruszała. No jak czytałam te wszystkie komentarze na grupie, to przyznaję, że do szkoły nie chciałam chodzić, po prostu się pokazywać.

Franek: Codziennie wrzucaliśmy różne rzeczy. Dopisywaliśmy komentarze. Dołączyło się też sporo osób. Na początku było zabawnie. Potem już tak dla zasady.

Julka (ofiara): Ja w ogóle generalnie choruję trochę, ale jeszcze jak to wszystko się nasiliło, to miałam straszne bóle głowy, takie wręcz do utraty przytomności.

Anka: Nawet trochę mi jej szkoda było. Sama nie wiem...

Majka: Ja tam tylko lajkowałam różne rzeczy. Sama nic nie pisałam.

Nauczycielka: Nie rozumiem tego. Tyle osób wiedziało, a nic nie zrobiliście. Dlaczego?

Materiał nr 3 – przykładowe motywy, które mogą służyć prowadzącemu do poszerzenia opcji wypracowanych w pierwszej części ćwiczenia (*Dlaczego świadkowie nie reagowali?*)

Dlaczego świadkowie nie reagowali?

.....
Śmieszyła ich cała sytuacja.

.....
Bali się, że ich reakcja wpłynie ich w całą sytuację i doprowadzi do represji ze strony dorosłych (np. do ograniczenia dostępu do internetu).

.....
Mieli przekonanie, że inni nic nie pomogą.

.....
Nie rozpoznali, że to jest bullying (nękanie).

.....
Uznali, że to nie ich sprawa.

.....
Nie chcieli sami stać się ofiarami.

.....
Mogli nie lubić ofiary.

.....
Mogli myśleć, że ofiara sama sobie zasłużyła.

.....
Nie chcieli zwracać na siebie uwagi.

.....
Bali się, że powiedzenie dorosłym pogorszy całą sytuację.

.....
Nie wiedzieli co zrobić.

Materiał nr 4 – paski do posegregowania zawierające opisy działań – reakcji ofiar i świadków na sytuację cyberprzemocy

Zgłoszenie administratorowi strony lub firmie telefonicznej (operatorowi sieci komórkowej).

Zgłoszenie policji.

Obwinianie siebie, za to co się stało.

Zmiana osobistych szczegółów/ustawień (numeru telefonu, adresu e-mail, nazwy czatu, zmiana, usunięcie profilu na portalu społecznościowym).

Wysłanie wrogiego komunikatu do sprawcy.

Szukanie odpowiedzi, dlaczego to się wydarzyło.

Unikanie kontaktów ze sprawcą, „schodzenie sprawcy z drogi”.

Szukanie pomocy w internecie (np. na portalu, gdzie młodzi ludzie mogą zgłaszać swoje problemy).

Kontakt z dorosłym, który wysłucha i zrozumie.

Powiedzenie sprawcy, żeby przestał tak robić.

Spotkanie z przyjaciółmi, żeby odreagować to, co się stało.

Udawanie, że wydarzenie nie miało znaczenia.

Rozmowa z przyjacielem o tym, co się stało.

Pogodzenie się z sytuacją – nic nie można poradzić na to, co się stało.

Powiedzenie, napisanie sprawcy, że to, co robi, jest nie w porządku.

Przekazanie sprawy nauczycielowi, dyrektorowi lub innemu dorosłemu ze szkoły.

Odplącenie sprawcy, zrewanżowanie mu się poza internetem (np. w szkole lub na podwórku).

Ignorowanie tak długo, aż sprawca straci zainteresowanie.

Nierobienie niczego – bo nie wiadomo, co w ogóle w takiej sytuacji można zrobić.

Powiedzenie sprawcy, że to co robi, nie jest śmieszne.

Szukanie pomocy u specjalisty, np. psychologa.

Większa kontrola tego, kto ma dostęp do osobistych danych w internecie.

Powiedzenie sprawcy, że sprawił dużą przykrość.

Zablokowanie sprawcy, żeby nie mieć z nim kontaktu w sieci.

Znalezienie sojuszników (kolegów, koleżanek), żeby z nimi odplącić sprawcy za to, co zrobił.

Próbować nie myśleć o tym.

Umieszczanie mniej osobistych informacji w sieci.

Telefon do infolinii, gdzie pomagają młodym ludziom w trudnej sytuacji.

Zrewanżowanie się sprawcy w internecie (np. opublikowanie czegoś, co jemu sprawi przykrość).

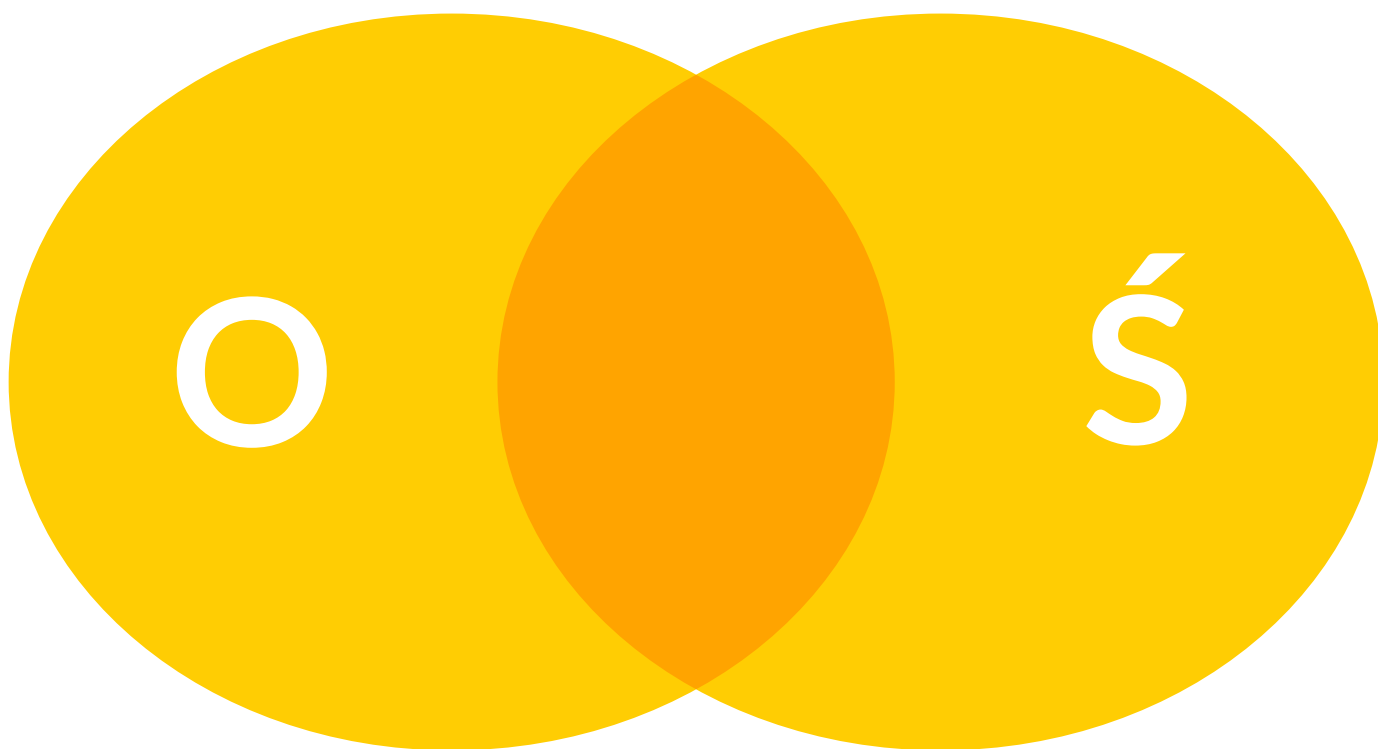
Zapytanie sprawcy, dlaczego to zrobił.

Zachowanie kopii wrogiej wiadomości, zdjęcia jako dowodów wydarzenia.

Obrócenie sytuacji w żart.

Zmiana tematu, wprowadzenie nowego wątku w dyskusji na portalu społecznościowym, odwrócenie uwagi.

Materiał nr 5 – swchemat zbiorów, w których uczestnicy będą umieszczać (na tablicy tradycyjnej, interaktywnej, plakacie) reakcje ofiar, świadków i te, które mogą być wspólne dla jednych, jak i drugich.

O – miejsce na reakcje ofiar

Ś - miejsce na reakcje świadków

Część wspólna – miejsce na reakcje, które mogą podjąć zarówno jedni, jak i drudzy.